

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА

УДК 94(477)

Андрій Криськов, Володимир Грузін

КАПІТАЛІЗАЦІЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ.

Статтю присвячено дослідженню питання виявлення способів і шляхів капіталізації в аграрному секторі Правобережної України в період соціально-економічних трансформацій, викликаних реформою 19 лютого 1861 р.

Ключові слова: заборгованість, земельна власність, капіталізація, Правобережна Україна, торгівля.

Історія залишила багато прикладів вирішення земельного питання державою шляхом створення відповідного законодавчого потенціалу та економічного інструментарію. Показовим є досвід переходу до ринкової економіки, в тому числі й у земельних відносинах, Російської імперії. Звернення до історичного досвіду та його правильне використання не лише дозволить вірно зрозуміти вектор і динаміку еволюційних процесів, узагальнити набутий іншими поколіннями досвід, але й певною мірою сприятиме вирішенню низки сучасних завдань, які постануть після появи в Україні земельного ринку. Актуальність ретроспективного аналізу процесу капіталізації в аграрному секторі Правобережної України другої половини XIX ст. полягає і у співпадинні тогочасних завдань із завданнями сучасної земельної реформи: методика оцінки земельних угідь, формування земельного кадастру і розмежування земель, розвиток іпотечного кредитування, оренда землі тощо. Отже, досвід вирішення цих питань у минулому має вагоме значення для сучасних умов реформування.

На жаль, історіографія цього питання обмежена. З досліджень XIX ст. можна виділити праці С. Хрульова [40] та М. Семонова [36], в яких у загальних рисах здійснена постановка проблеми. У радянський період до розкриття теми наблизився М. Дружинін [18]. На сучасному етапі дане питання виявило зацікавлення у Н. Темірової [35] та Н. Романюк [34].

Метою статті є з'ясування шляхів капіталізації в аграрному секторі Правобережної України другої половини XIX ст.

Поразка у Кримській війні не тільки завдала дошкульного удару по престижу Російської імперії на зовнішньополітичній арені, але й залишила державні фінанси у жалюгідному становищі, оскільки прямі витрати на її ведення склали 796770 тис. карбованців(далі – крб.). [3, с.28] і стали причиною краху фінансової системи, встановленої реформою 1839–1843 рр.: скасовано розмін кредитних білетів на золото і срібло; у 1854 р. заборонено вивозити золото за кордон [39, с.285].

Скасування кріпосного права уявлялося урядовим колам Російської імперії як негайний перехід від примусової праці селян-кріпаків до вільнонайманої праці селян-власників на договірних засадах. Передбачалося, що викупна позика, яку надавав уряд у вигляді банківських білетів та викупних свідоцтв, та одночасне звільнення дворянських маєтків від минулих боргів допоможуть поміщикам швидко обзавестися необхідним реманентом, найняти потрібних робітників та перейти до інтенсивніших методів господарювання. Негайне особисте звільнення селян мало дати поштовх швидкому аграрному та промислового розвитку країни [18, с.189]. Такою планували схему розвитку сільського господарства, яку започаткували «Положення» 19 лютого 1861 р., але її склали теоретично, без врахування тих своєрідних умов, які супроводжували перехід від феодалізму до капіталізму. Значною мірою це стосувалося губерній Правобережної України, де соціально-економічні зміни наклалися на відкрите, в зв'язку з повстанням 1863 р., протистояння між місцевими, переважно польськими, поміщиками та урядом.

Варто зазначити, що ще до реформи частина крупних землевласників капіталізували свої маєтки, хоча й використовували працю кріпосних селян.

Реформа 1861 р. суттєво вплинула на сільське господарство: кріпосна праця поступилася місцем вільнонайманій праці, тому власникам маєтків знадобилися обігові кошти для ведення господарства. В умовах вузькості грошового ринку не тільки дрібнопомісні, а й середні поміщики відчували гостру нестачу в оборотних капіталах [32, с.42]. Значні сподівання у їх отриманні покладалися на викупну винагороду за відчуження земель у власність звільнених селян.

Перед проведенням реформи 19 лютого 1861 р. були ліквідовані всі державні кредитні установи і отримувати кошти шляхом застави маєтків з кріпаками в державних структурах стало

неможливо [28]. На 1859 р. поміщики губерній Правобережної України заборгували державним кредитним установам величезні кошти – 57291447 крб. Найбільша заборгованість була у поміщиків Подільської губернії – 25517457 крб., дворяни-землевласники Київської губернії мали борг у 19345844 крб., а поміщики Волинської губернії – 12428146 крб. [33, с.440]. Для землевласників викупна операція була вигідною нагодою гарантовано отримати значні кошти за наділення селян землею. Так, середні річні ціни на землю за період 1863–1880 рр. у Волинській губернії становили 18–47 крб. за десятину (далі – дес.), у Київській та Подільській губерніях, відповідно, 37–60 крб. та 44–78 крб. [45], а завдяки викупній операції поміщики отримували капіталізовану з 6 % вартість землі. Наприклад, поміщики-поляки Волинської губернії у 1864 р. отримали в результаті проведення викупної операції 15848756,92 крб. за 651990 дес. [41, арк. 582–583]. Поміщики Подільської губернії до 1866 р. отримали 19833478,83 крб. [11, с. 48]. Графиня М. Строганова з 32 населених пунктів Балтського і Брацлавського повітів Подільської губернії отримала 739463,9 крб. викупних платежів за 44588 дес. земельних угідь [14, арк. 9–15, 38–42]. Це були значні суми, які можна було спрямувати на раціоналізацію господарства, але викупні платежі спрямовувалися на покриття боргів маєтків [13, арк.7–12]. Держава теж заробила на викупній операції: на кожний виданий селянам у позику карбованець вона отримала 63 коп. чистого прибутку [26, с. 92]. До того ж, в результаті повстання 1863 р. урядом вирішено не видавати поміщикам у губерніях Правобережної України на руки відсоткові папери, а обмежитися видачею їм з казни доходу з викупного капіталу в розмірі 5,5 %. Після придушення повстання цей захід скасовано [3, с.77]. В цілому, за офіційними даними, станом на 1 січня 1892 р. поміщики Волинської губернії отримали викупних платежів на суму 21509594,4 крб., Київської – на суму 37438792,24 крб. і Подільської – на суму 34413540,77 крб., а разом по регіону – на суму 93361927,41 крб. [19, с.196–197].

Ці суми значно перевищували рівень заборгованості ліквідованим державним кредитним установам, але в дійсності поміщики отримали коштів на порядок менше. В результаті посиленого пред'явлення банківських білетів і викупних свідоцтв з метою їх обміну на готівку, курс цих процентних паперів став понижуватися, становлячи 65 крб. за 100 викупних свідоцтв [36, с.30], що завдало поміщикам збитків. Доводилося звертатися до приватних кредиторів, представлених окремими банкірськими домами та приватними особами [1; 5; 6; 7; 24; 38]. Так, наприклад, у 1868 р. банкірські контори під час Київського контрактного ярмарку надали кредитів на 557 тис. крб. [23, с.42]. У цьому випадку, як зазначав С. Хрульов, «щасливими вважали себе ті, хто під заставу маєтків отримував гроші під 12 % річних» [40, с. 8].

Отже, в ході здійснення реформи абсолютна більшість дворян, головним чином дрібних та середніх, опинилися без необхідних коштів для капіталізації власних господарств. Один з подільських поміщиків в кінці 1860-х рр. писав: «Якби хто-небудь запитав, що так бентежить в даний час..., то ми б, не вагаючись, відповіли: нестача грошей, повсюдне безгрошів'я, капіталів зовсім немає, продажі майна з аукціонів залишаються без покупців» [37, с.14]. Однак необхідно зазначити, що провівши реформу 1861 р., урядові кола розв'язали проблему заборгованості великого поміщицького землеволодіння за рахунок селян, переклавши, по суті, на їх плечі поміщицькі борги. Якщо у 1859 р. 61,1 % поміщиків України мали кредитні борги, то через 20 років питома кількість поміщицьких господарств-боржників складала лише 18,1 % [22, с.65].

Традиційним способом отримання необхідних для господарювання грошових засобів залишалася торгівля збіжжям, чому сприяла кон'юнктура на зовнішніх ринках до кінця 1880-х рр. (табл. 1). Так, на початку 1860-х рр. середня ціна четверті пшениці у Могилеві-Подільському коштувала 5,4 крб., в Одесі – 8,6 крб., а в Лондоні – 16,83 крб. [21, с.33]. У 1868 р. до Одеси прибуло з Подільської та з південної частини Волинської губернії 1275 тис. четвертей пшениці, з Київської губернії – 250 тис. четвертей [37, с.22].

Таблиця 1

Середні ціни в Лондоні за четверть пшениці	
Роки	Ціни, в крб. сріблом
1868–1872	12,37
1873–1877	11,92
1878–1882	10,22

[20, с.12]

Високі ціни на збіжжя, і в першу чергу на озиму пшеницю, спонукали поміщиків шукати засоби для організації власного господарства. Адже необхідні були кошти на оплату праці найманих працівників та на доставку збіжжя до покупця. Так, у маєтку графа Грохольського у Кременецькому повіті Волинської губернії, де оброблялося 2154 дес. ріплі, видатки на заробітну плату найманим працівникам становили 11672,98 крб. при валовому доході у 20960 крб. [15, арк.123–124]. В маєтках спадкоємців Ф.Терещенка використовувалось під оранку 23300 дес., що вимагало біля 1500 тис. робочих днів на суму 500 тис. крб. [2, с.170]. Мошногородищенський маєток О. Балашової у

Черкаському повіті Київської губернії потребував щорічно 6 тис. куб. сажнів дров, для доставки яких необхідно було 40 тис. підвод. Для перевезення на цукровий завод сировини щорічно залучалося до 150 тис. селянських підвод [17, арк.15].

Упродовж усього пореформеного періоду зростав попит на лісоматеріали. Це пов'язано із масштабним будівництвом залізниць [29] та використанням дров у якості основного палива на промислових підприємствах регіону та, у меншій мірі, на залізниці. За продаж лісу, залежно від якості матеріалу, землевласники отримували гарні прибутки. Наприклад, вже згадуваний граф Грохольський володів 654 дес. лісу, з яких продав під вирубування 133,5 дес. за 94500 крб. Земля, звільнена від насаджень, після корчування пнів і продажу їх селянам, перетворювалася на рілля [15, арк.34–35]. Такий спосіб експлуатації лісів був характерний для всіх господарств в губерніях Правобережної України. Причому вирубувалися ліси суцільними масивами, без жодних лісовідновлювальних заходів. Так, М.Собаньський (Брацлавський повіт Подільської губернії) у 1876 р. володів 866 дес. лісу, а у 1889 р. у нього залишалось лише 428 дес., у А.Тарутіна (Брацлавський повіт) з 384 дес. лісу залишилося 128 дес., у І.Згорського (Летичівський повіт Подільської губернії) з 133 дес. залишилося лише 28 дес. Схожі явища спостерігалися і у селянських господарствах: у власності товариства селян с.Богданівці Летичівського повіту у 1876 р. було 404 дес. орної землі та 215 дес. лісу, а у 1889 р. зафіксовано лише 619 дес. орної землі, у товариства селян с.Старозакржевський Майдан цього ж повіту у 1876 р. було 237 дес. орної землі та 351 дес. лісу, згідно з даними 1889 р. стало 297 і 291 дес. відповідно [12, арк.1, 2, 7, 22]. Продаж дворянами лісів на зруб Д. Лівен називав «актом відчаю і некомпетентності» [25, с. 134].

На такий хижацький спосіб господарювання звертали увагу цивільні губернатори. Так, Подільський губернатор у 1882 р. зазначав, що у губернії лісових площ залишилося лише 516538 дес., хоча ще у 1867 р. їх було 713567 дес. [43, арк. 10 зв.]. У 1860-х рр. на промислових підприємствах Подільської губернії щорічно спалювалося в середньому по 100 куб. сажнів дров [31, с.32]. Київський губернатор у 1880 р. вказував, що розвиток цукроваріння призвів до різкого подорожчання дров – до 40 і більше карбованців за кубічну сажень, що, у свою чергу, спонукає власників до вирубування лісів [42, арк. 10 зв.]. У 1864–1880 рр. Волинська губернія втратила $\frac{1}{4}$ лісових площ [8, с.312].

Після затвердження уставних грамот і переходу до викупної операції деякі поміщики-землевласники завели власну робочу худобу, придбали вдосконалені знаряддя і навіть сільськогосподарські машини, спробували організувати господарство на капіталістичних засадах [9, арк.138–139]. До 1861 р. попит на землеробські знаряддя з боку землевласників був мізерним, оскільки використовувалися знаряддя і робоча худоба кріпаків. Після реформи поміщики змушені були обзаводитися власним, по можливості покращеним, сільськогосподарським реманентом, закупаючи у великій кількості сільськогосподарські машини і знаряддя. Це обходилося досить дорого: дволемішні плуги коштували 40 крб., дискова борона коштувала 60 крб., розкидна сіялка – 84–100 крб., жатка – 180 крб., снопов'язалка – 1100 крб., кінна молотилка – 130–570 крб., парова молотилка – 4375 крб. [15, арк.34; 16, арк.102, 123, 175, 176, 178, 179].

Купівлі закордонного сільськогосподарського реманенту, переважно німецького та англійського, сприяла митна політика держави у 1857–1876 рр. У 1875 р. до Російської імперії ввезено 250 тис. пудів обладнання [10, с.163]. Однак з 1878 р. мито на промислові вироби та обладнання постійно зростало. У 1885 р. запроваджене мито на техніку та обладнання для сільського господарства, яке у 1885–1890 рр. становило 20 %, а у 1891–1900 рр. – 33 %. У 1903 р. мито на ввезення кіс і серпів зросло з 1,65 крб. до 3 крб. за пуд, сільськогосподарських машин – з 0,75 крб. до 1,05 крб. Якщо у 1892–1905 рр. вартість імпортованих товарів для сільського господарства збільшилася з 32,7 % – до 36,6 %, то на 1910 р. – до 60 % [44, с.110–111].

Однак попит на сільськогосподарські машини не дав, у переважній більшості випадків, позитивних змін у сільському господарстві, а, навпаки, призвів до втрати капіталів поміщиками. Адже за відсутності відповідних агрономічних і технічних знань, а також спеціалістів з обслуговування і ремонту, машини ці мало використовувалися. В результаті з'явилися цілі склади непридатних сільськогосподарських машин і знарядь, «звалених по сараях у маєтках, неефективно використані кошти і, нарешті, негативізм до застосування «закордонних видумок» [30, с. 48].

Вступаючи у капіталістичну еру, Російська імперія не володіла великими капіталами, які могли б одночасно бути вкладені у промисловість і відстаюче від неї сільське господарство. Не тільки дрібні і середні поміщики, але й володільці латифундій не мали у своєму розпорядженні грошових коштів, які б одразу могли перетворити (чи змінити) соціально-економічне обличчя поміщицьких маєтків. Для того, щоб капіталізувати сільське господарство, необхідні були величезні кошти, які неможливо було отримати ні в результаті викупної операції, ні за допомогою іпотечного кредиту. Державна влада теж була безсилою в цьому відношенні: Кримська війна залишила у спадок хронічні дефіцити бюджету, а зовнішня політика 1860–1870-х рр. поглинала величезні кошти на

військові видатки (війна з Туреччиною 1877–1878 рр., наприклад, коштувала 1020578490 крб.) [4, с.107]. Потреба у капіталізації перевищувала реальні можливості землевласників.

Теоретично для власників крупних маєтків був можливий і інший шлях, який панував у капіталістичному сільському господарстві Великої Британії: здавати землю в оренду заможним фермерам і отримувати земельну ренту, дозволяючи орендарям вводити передові методи землеробства і скотарства. Але таких крупних капіталістів, які були готові вкласти кошти у сільське господарство, майже не було, адже за довгострокової оренди орендарю необхідні були кошти, які б у 7–9 разів перевищували величину річної орендної платні [27, с.7]. Члени урядової комісії з вивчення стану справ у сільському господарстві, яка працювала у 1872 р., у висновках зазначали: «Мало капіталів вкладається в землю і у поземельну власність, ... пропозиція земель перевищує їхній попит..., поземельна власність, як елемент промисловий, цінується менше інших видів промислових підприємств, умови виробництва яких більш захищені законом, а тому менше ризиковані» [45, с.132]. Вже на завершення першого двадцятиліття після реформи 1861 р. уряд змушений був визнати необхідність серйозних змін.

Список використаних джерел

1. Ананьич Б. В. Банкирские дома в России 1860–1914 гг. Очерки истории частного предпринимательства. / Б. В. Ананьич. – Л.: Наука, 1991. – 198 с.
2. Анфимов А. М. Крупное помещичье хозяйство Европейской России (конец XIX – начало XX века) / А. М. Анфимов. – М.: Наука, 1969. – 393 с.
3. Блюх И. С. Финансы России XIX столетия. История-статистика: в 4 т. / И. С. Блюх. – Т.2. – СПб.: «Общественная польза», 1882. – 295 с. + VIII.
4. Блюх И. С. Финансы России XIX столетия. История-статистика: в 2 т. / И. С. Блюх. – Т.4. – СПб.: тип. М.М.Стасюлевича, 1882. – 307 с. + XXX.
5. Бовыкин В. И. Зарождение финансового капитала в России / В. И. Бовыкин. – М.: Изд-во МГУ, 1967. – 294 с.
6. Боровой С. Я. Кредит и банки России (середина XVII века – 1861 г.) / С. Я. Боровой. – М.: Госфиниздат, 1958. – 288 с.
7. Варшавский Л. М. Банки и банкирские конторы Российской империи / Л. М. Варшавский. – М.: Типография И.М.Машистова, 1910. – 211 с.
8. Волынская губерния // Вся Россия: русская книга промышленности, торговли, сельского хозяйства и администрации. Адрес-календарь Российской империи. – Т. 2. – Б.м.: издание А. С. Суворина, 1897. – С. 308–345.
9. Гриценко И. А. Северная Буковина, Россия и Надднепрянская Украина в XIX – начале XX ст.: экономические и общественно-политические связи: дисс. ... докт. истор. наук: 07.00.02 / И. А. Гриценко. – Черновцы, 1980. – 467 с.
10. Гуржій І. О. Україна в системі всеросійського ринку 60–90-х років XIX ст. / І. О. Гуржій. – К.: Наукова думка, 1968. – 190 с.
11. Демьяненко А. Статистические сведения о Подольской губернии за 1862, 1863 и 1864 годы / А. Демьяненко. – Каменец-Подольский, 1865. – 69 с.
12. Держархів Хмельницької обл., ф. 226, оп.79, спр.6836, арк. 1–22.
13. Там само, спр. 7753, арк. 7–12.
14. Там само, спр.8090, арк. 9–42.
15. Держархів Тернопільської обл., ф. 129, оп. 1, спр.6, арк. 34–124.
16. Там само, спр. 6а, арк. 102–179.
17. Держархів Черкаської обл., ф. 5799, оп. 1, спр. 12, арк. 15.
18. Дружинин Н.М. Помещичье хозяйство после реформы 1861 г. (По данным Валуевской комиссии 1872–1873 гг.) / Н. М. Дружинин // Исторические записки. – М.: Наука, 1972. – Т.89. – С. 187–232.
19. Ежегодник Министерства финансов. Выпуск XXI. – СПб.: Типография В. Киришбаума, 1894. – 544 с.
20. Зак А.Н. Крестьянский поземельный банк (1883–1910) / А. Н. Зак. – М.: Типогр. А.А.Левенсон, 1911. – 607 с.
21. Золотов В. А. Хлебный экспорт России через порты Черного и Азовского морей в 60–90-е годы XIX века / В. А. Золотов. – Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского университета, 1966. – 248 с.
22. Краснікова О. М. З історії становлення і функціонування земельних банків в Україні (1861–1918 рр.) / О. М. Краснікова // Український історичний журнал. – 1999. – № 6. – С. 64–69.
23. Кругляк Б. А. Ярмаркова торгівля на Україні в період капіталізму / Б. А. Кругляк // Український історичний журналі. – 1974. – № 3. – С. 36–43.
24. Лазанська Т. Історія підприємництва в Україні (на матеріалах торгово-промислової статистики XIX ст.) / Т. Лазанська. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1999. – 282 с.
25. Ливен Д. Аристократия в Европе. 1815–1914 / Д. Ливен. – СПб.: Академический проект, 2000. – 364 с.
26. Мельниченко В.М. Аграрна реформа 1861 р. на Черкащині та її наслідки / В. М. Мельниченко // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – Вип. XVIII. – К., 2011. – С. 91–94.
27. Настольная книга для русских сельских хозяев: в 2 т. – Т.1. – СПб.: изд-во А.Ф.Девриена, 1875. – 919 с.
28. Повне зібрання законів Російської імперії. Зібр. II. – 1861. – Т.34, відд. I, 1859. – № 34379 «О приостановлении залога и перезалога насилённых имений в кредитных установлениях». – С. 360.
29. Приймук С. Тарифна політика на залізницях Російської імперії (кінець XIX – початок XX ст.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10495.html>.
30. Производительные силы России. – СПб., 1896. – 1250 с.
31. Раковский Л. С. Вплив капіталістичної промисловості на оточуюче середовище (за матеріалами цукрової

промисловості Поділля II половини XIX ст.) / Л. Є. Раковський // Тези доповідей V Подільської історико-краєзнавчої конференції.- Кам'янець-Подільський, 1980. – С. 31–33. 32. Реєнт О. П. До проблеми скасування кріпосного права в 1861 р. / О. П. Реєнт // Український історичний журнал. – 2011. – № 1. – С. 34–51. 33. Рихтер Д. И. Задолженность частного землевладения / Д. И. Рихтер // Влияние урожая и хлебных цен на некоторые стороны русского народного хозяйства / Под. ред. проф. А. И. Чупрова и А. С. Посникова. – Т. 1. – СПб.: Типография В. Киришбаума, 1897. – С. 379–422. 34. Романюк Н. Й. Сільське підприємництво доби капіталістичної модернізації України: 1861–1914 рр.: дис. ... д.і.н.: 07.00.01 / Н. Й. Романюк. – Київ, 2014. – 457 с. 35. Темірова Н. Р. Поміщики України в 1861–1917 рр.: соціально-економічна еволюція / Н. Р. Темірова. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – 319 с. 36. Семенов Н. П. Наше дворянство / Н. П. Семенов. – СПб.: гостипография, 1898. – 85 с. 37. Слабченко М. Є. Матеріяли до економічно-соціальної історії України XIX ст.: В 2-х томах / М. Є. Слабченко. – Т. 2. – К.: Держвидав України, 1927. – 271 с. 38. Хромов П. А. Очерки экономики докапиталистической России / П. А. Хромов. – М.: Наука, 1988. – 311 с. 39. Хромов П. А. Экономическое развитие России в XIX–XX веках. 1800–1917 / П. А. Хромов. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1950. – 551 с. 40. Хрулёв С. С. Наш ипотечный кредит. Опыт статистического выяснения состояния землевладения в зависимости от его задолженности / С. С. Хрулёв. – СПб.: типография В. Киришбаума, 1898. – 160 с. 41. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі – ЦДАК України), ф. 442, оп. 303, спр. 122, ч.1, арк. 582–583. 42. ЦДАК України, оп. 534, спр. 422, 10 зв. 43. Там само, оп. 535, спр. 310. 44. Шевченко А. М. Вплив митної політики Російської імперії на імпорту торгівлю портів України другої половини XIX – початку XX ст. / А. М. Шевченко // Український історичний збірник. – 2010. – Вип. 13. – С. 110–115. 45. Шевченко В. М. Земельний ринок України (1861–1917 рр.): монографія / В. М. Шевченко. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2010. – 341 с., табл.

Андрей Крыськов, Владимир Грузин

КАПИТАЛИЗАЦИЯ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ ПРАВОБЕРЕЖНОЙ УКРАИНЫ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX В.

Статья посвящена исследованию вопроса капитализации в Волынской, Киевской и Подольской губерниях, вызванной развитием товарно-денежных отношений после упразднения крепостного права. Рассмотрены вопросы путей и способов инвестирования в модернизацию сельского хозяйства во второй половине XIX века. Отмечена узость денежного рынка, отсутствие ипотечного кредитования в первое пореформенное десятилетие.

Ключевые слова: задолженность, земельная собственность, капитализация, Правобережная Украина, торговля.

Andriy Kryskov, Volodymyr Hruzin

CAPITALIZATION IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF RIGHT-BANK UKRAINE IN THE SECOND HALF OF NINETEENTH CENTURY.

The article studies the question of capitalization in the provinces of Right-Bank Ukraine. Capitalization was caused by the development of commodity-money relations and the transition to a capitalist path of development of agrarian reform after 19 February 1861. The ways of investing in the modernization of agriculture are reviewed. Narrow of financial market marked.

Key words: arrears, capitalization, proprietary, Right-Bank Ukraine, trading.